

УДК 336.722.14 336.73

Л.Г. Соляник

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ

На основі аналізу зарубіжної і вітчизняної теорії та практики управління конкурентоспроможністю промислових підприємств запропоновано методичний підхід до інтегральної оцінки її фінансового забезпечення на основі урахування індексів економічного зростання, ефективності використання ресурсів та рентабельності власного капіталу

Ключові слова: конкурентоспроможність, рентабельність власного капіталу, регресійна модель, фінансові коефіцієнти.

On the basis of analysis of foreign and home theory and practice of management of industrial enterprises competitiveness the methodical going is offered near an integral estimation her financial providing on the basis of taking into account of indexes of the economy growing, efficiency of the use of resources and profitability of property asset.

Keywords: competitiveness, return on capital, regressive model, financial ratios.

Однією з основних галузей економіки України, що визначає рівень її економічного зростання, є металургійна галузь, яка зорієнтована на зовнішній ринок. Так, в умовах глобалізації виробництва та торгівлі, питома вага споживання металопродукції у рамках країни складає приблизно 23,73%. Як наслідок, перспектива розвитку галузі визначається кон'юнктурою світового ринку металу, рівнем конкуренції та конкурентоспроможності металопродукції вітчизняних виробників. Отже, критерієм адаптації металургійного підприємства до ринкових умов господарювання є рівень конкурентоспроможності.

За цих умов особливого значення набуває проблема підтримки на необхідному рівні та підвищення конкурентоспроможності металургійних підприємств, що можливо лише за умов ефективного стратегічного управління. Особливостям управління конкурентоспроможністю промислового підприємства в умовах ринкових форм господарювання приділяється особлива увага. Саме стратегічне управління конкурентоспроможністю є дієвим важелем виживання підприємств у ринкових умовах та визначним критерієм у конкурентній боротьбі.

Питання управління конкурентоспроможністю та її фінансового забезпечення висвітлені в працях багатьох вчених: Батурова А.В., Буркинського Б.В., Віханського О.С., Зулькарнаєва І.У., Немцова В.Д., Савчука С.І., Фатхутдінова Р.А. та інших. Незважаючи на це, слід констатувати, що виконані дослідження та розробки не дають відповіді на цілий ряд теоретико-методичних і практичних питань, не завжди можуть бути ефективним інструментом при прийнятті управлінських рішень щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств на зовнішніх і внутрішніх ринках. Необхідним є подальше удосконалення форм, принципів та методів розробки наукових підходів, моделей та практичних рекомендацій відносно управління та оцінки конкурентоспроможності підприємства з метою реалізації ефективної стратегії розвитку та зміцнення його позицій на ринку. Аналіз існуючих методичних підходів щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств показав, що питанням визначення її фінансової складової приділяється недостатньо уваги.

Метою досліджень, результати яких представлено в даній статті, є удосконалення методичних підходів до комплексної оцінки фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств.

Оцінка конкурентоспроможності є важливим аспектом управління конкурентоспроможністю підприємства, адже дозволяє йому вирішити цілий ряд важливих питань: визначити своє положення на ринку, розробити концепцію виходу підприємств на нові ринки збуту, створити стратегічні заходи ефективного управління тощо. Все це можливо лише за наявності об'єктивних методик оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств.

Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств можна розподілити на групи, в основу створення яких покладено наступні теорії: теорія порівняльних переваг, теорія рівноваги фірми, теорія ефективної конкуренції, теорія якості товару та матричні методи.

Сутність кожного із цих підходів, переваги та недоліки використання відображені у табл. 1, що дозволяє зробити висновок про урахування багато чисельних ринкових факторів при оцінюванні конкурентоспроможності підприємств.

Таблиця 1

Характеристика основних методів оцінки конкурентоспроможності підприємств

Теорія, що покладена в основу методу та його сутність	Вади	Переваги
Теорія порівняльних переваг: базується на оцінці порівняльних переваг фірми по відношенню до її основних конкурентів.	Складність виміру порівняльних переваг фірм	Метод включає досить широкий спектр чинників, серед яких: норма прибутку, рівень продаж, частка ринку, тощо.
Теорія рівноваги фірми: визначається наявністю у виробника факторів, що можуть бути використані з вищою ніж у конкурента продуктивністю.	Відповідність теорії умовам досконалої конкуренції, яка не відповідає сучасним реаліям ведення господарства в Україні	Можливість вибору тих факторів, що можуть бути використані виробником з кращою, ніж, у конкурентів продуктивністю.
Теорія ефективної конкуренції: конкурентоспроможність підприємства тим вище, чим впевненіші їх позиції на ринку.	Не враховує показники екологічності, соціальної ефективності, іміджу підприємства	Дає змогу зробити висновки щодо окремих напрямів господарської діяльності підприємства.
Теорія якості товару: дослідження особливостей ринку кожного продукту.	Метод не враховує ефективність виробничої діяльності підприємства, тому доцільний лише для підприємств, які виробляють один вид продукції	Простота і наочність оцінки.
Матричні методи: розгляд процесів конкуренції у динаміці, що дозволяє провести якісний аналіз конкурентних переваг.	Наочність результатів забезпечується за рахунок спрощеного розрахунку, що зменшує його точність.	Дозволяє успішно визначити позиції товару на ринку і перспективи розвитку у відповідності до його життєвого циклу

Однак вони, як правило, не дають її комплексного кількісного оцінювання, особливо в частині фінансового забезпечення. В умовах вітчизняної економіки необхідно застосовувати не окремі підходи до оцінки конкурентоспроможності, широко розповсюджені в промислово розвинених країнах, а системно-комплексні, синтезуючі, трансформовані з урахуванням специфіки вітчизняних ринкових відносин.

Сформовані на вітчизняних підприємствах відділи маркетингу не можуть проводити дослідження конкурентоспроможності у зв'язку з відсутністю відповідних фахівців і не укомплектованістю інформаційним, методичним і технічним забезпеченням. Таким чином, можна констатувати, що до теперішнього часу в Україні відсутня єдина методика комплексної кількісної оцінки конкурентоспроможності підприємства, необхідність у якій гостро назріла.

Для інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі пропонується враховувати три комплексні показники (рис.1), що дозволяє оцінити конкурентоспроможність підприємства за різними напрямками діяльності та надати цілісне уявлення про його стратегічний потенціал:

- комплексний показник рівня задоволення вимог ринку, який відображає вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємств на ринку металопродукції. Цей показник дозволяє визначити необхідний об'єм конкурентоспроможної продукції, який виробник повинен запропонувати на ринок із властивостями, що задовольняють потреби споживача;

- комплексний показник науково – технічного та організаційного рівня виробництва відображає потенційні можливості підприємства щодо ефективного виготовлення виробу на основі оцінки якісних показників: сукупні витрати на виробництво товару протягом його життєвого циклу, показників сервісу продукції, корисного ефекту виробу;

- комплексний показник результатів фінансово-господарської діяльності, який показує продуктивність використання ресурсів і можливість фінансового забезпечення конкурентоспроможності підприємств, що дозволяє здійснювати оптимальний розподіл обмежених фінансових ресурсів з метою підвищення конкурентоспроможності металургійних підприємств.

Рис. 1. Схема розрахунку інтегрального індексу конкурентоспроможності підприємства

Запропонована у роботі схема інтегральної оцінки конкурентоспроможності, що є результатом синтезу існуючих методик щодо визначення рівня конкурентоспроможності, дозволяє провести її комплексну оцінку з урахуванням особливостей підприємств металургійної галузі.

Зупинимося більш детально на фінансовій складовій оцінки як визначного критерію управління конкурентоспроможністю. Найбільш вагомим критерієм фінансової складової конкурентоспроможності доцільно обрати показник рентабельності власного капіталу, оскільки цей показник відображає можливість нарощування капіталізації підприємства та інноваційного фінансування підвищення конкурентоспроможності за рахунок власних фінансових ресурсів.

Встановлення залежності рентабельності власного капіталу від фінансових чинників здійснено за регресійною моделлю, у якій факторні фінансові показники відбираються на основі результатів кореляційного аналізу з метою виключення дублювання їх впливу на результативний показник. Для дослідження взято основні фінансові коефіцієнти, які найбільш узагальнено й комплексно характеризують фінансовий потенціал металургійних підприємств. Перелік підприємств, що брали участь у дослідженні був сформований на основі лідерів із виробництва сталевих труб. До нього увійшли: Нижньодніпровський трубопрокатний завод (НТЗ), Харцизький трубний завод (ХТЗ), Новомосковський трубний завод (НМТЗ), Дніпропетровський трубний завод (ДТЗ), Луганський трубний завод (ЛТЗ), Труболіт (ТР) [1].

Для відбору показників, які увійшли до кінцевої регресійної моделі визначення фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств, пропонується побудувати матрицю парних коефіцієнтів кореляції з відображенням показників фінансово-господарської діяльності підприємств, що беруть участь у дослідженні. На основі розрахунку щільності зв'язку між обраними для аналізу фінансовими показниками та кореляції між ними і рентабельністю власного капіталу було визначено основні чинники регресійної моделі. Відкинуто показники, що мають найсильніший зв'язок між собою і найслабший із результативним показником рентабельності власного капіталу.

В першу групу фінансових показників діяльності металургійних підприємств увійшли показники рентабельності, частка залишкової вартості основних засобів, які є базовими для моделі оцінки впливу факторів, за якою проводиться регресійний аналіз. Найвищі показники операційної та чистої рентабельності продаж у період з 2007 по 2009 рік були на Харцизькому трубному заводі (ХТЗ). Динаміка операційної рентабельності продаж на НТЗ та НМТЗ мала тенденцію до спаду, що свідчить про низьку ефективність операційної діяльності.

У другу групу чинників, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств згідно моделі управління конкурентоспроможністю підприємства, входять коефіцієнти ліквідності, оборотності та структури капіталу підприємства. Дана методика враховує показники довгострокової ефективності підприємства і ті, що визначають його поточну фінансову стабільність та від яких залежить можливість досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємства.

Таким чином, для формування набору чинників, що впливають на рентабельність власного капіталу як головного критерію фінансового забезпечення конкурентоспроможності підприємств, взято основні фінансові показники, що характеризують всі напрями його фінансово-господарської діяльності:

- структуру капіталу (коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності);
- оборотність (оборотність запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості, оборотність активів);
- ліквідність (коефіцієнт загальної, миттєвої та абсолютної ліквідності);
- економічну ефективність (фондовіддача і частка залишкової вартості);
- фінансову стійкість (важіль, що розраховується як відношення власного капіталу до різниці між валютою балансу та власним капіталом).

Окрім приведених факторних фінансових показників, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств, доцільно оцінити динаміку та склад дисконтованих грошових потоків.

Вихідні дані, що були використані для побудови регресійної моделі рентабельності власного капіталу, представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Вихідні дані для побудови регресійної моделі залежності рентабельності власного капіталу підприємств металургійної галузі від фінансових коефіцієнтів[1,2]

Показник	Рентабельність власного капіталу	Частка залишкової вартості	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотність кредиторської заборгованості	Коефіцієнт маневреності	Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт фінансової залежності
НТЗ 2007	0,238	0,773	1,793	2,591	12,555	0,060	0,506	1,975
НТЗ 2008	-0,060	0,683	1,951	2,677	15,221	0,037	0,388	2,578
НТЗ 2009	-0,123	0,545	2,139	6,967	1,213	0,951	0,813	1,200
ХТЗ 2007	0,302	0,727	1,032	1,257	5,744	0,349	0,676	1,479
ХТЗ 2008	0,559	0,950	2,227	2,627	6,926	0,585	0,637	1,570
ХТЗ 2009	0,122	0,315	1,714	3,494	1,402	5,534	0,902	0,460
НМТЗ 007	0,253	0,717	0,896	1,301	5,132	0,229	0,480	2,082
НМТЗ2008	-0,458	0,690	1,379	1,645	7,147	-0,103	0,240	4,163
НМТЗ 009	-0,032	0,614	2,410	3,518	1,122	1,267	0,799	1,590
ДТЗ 2007	-0,064	0,317	0,460	1,099	2,624	0,042	0,295	3,390
ДТЗ 2008	-0,297	0,639	0,271	0,780	2,470	-0,514	0,383	2,610
ЛТЗ 2007	0,002	0,438	0,775	1,119	3,805	-0,007	0,586	1,706
ЛТЗ 2008	-3,251	0,444	0,762	0,861	6,437	-3,716	0,052	19,142
ТР 2007	0,105	0,324	3,132	5,231	15,644	0,717	0,832	1,202
ТР 2008	0,020	0,557	1,379	4,465	16,771	1,000	0,942	1,061
ТР 2009	-0,081	0,872	11,581	15,604	1,881	0,473	0,509	6,800

З метою удосконалення методики відбору факторних показників, що увійдуть до остаточної регресійної моделі, була розрахована обернена кореляційна матриця, на основі якої визначено коефіцієнти значимої кореляції, що відображають щільність зв'язку між окремим факторним показником та рентабельністю власного капіталу.

Для побудови регресійної моделі рентабельності власного капіталу підприємств металургійної галузі та визначення найвагомійших факторних показників було перевірено їх адекватність за допомогою критерію Фішера, який становив 35,32 (більший за нормативне значення, що говорить про адекватність функції) та значення статистики Ст'юдента.

Коефіцієнт детермінації складає 0,972, F – критерій більше необхідного мінімального значення, що говорить про адекватність регресійної моделі і про відсутність розходження між фактичними та оціночними даними та не випадковість зв'язку між чинниками та результативним показником.

Встановлено, що з великої кількості фінансових показників до кінцевої моделі увійшли лише показник структури капіталу (фінансової залежності) та показник зносу основних фондів.

Таким чином, отримана модель має наступний вигляд (формула 1)

$$F(P_{вк}) = 0,917 * K_{зал} - 0,180 * Z_{Воз} - 0,088 \quad (1)$$

де $K_{зал}$ – коефіцієнт фінансової залежності;

$Z_{Воз}$ - частка залишкової вартості основних засобів.

Отримана у ході дослідження економіко-математична регресійна модель залежності рентабельності власного капіталу як основної фінансової складової оцінки конкурентоспроможності металургійних підприємств від показників фінансової діяльності показує обернену залежність між часткою залишкової вартості основних засобів та рентабельністю власного капіталу. Отже, з метою підвищення конкурентоспроможності металургійного підприємства, слід першочергову увагу приділяти оновленню основних фондів та модернізації виробництва.

Отримана функція дає нам можливість управляти рівнем рентабельності власних коштів за рахунок зміни значення зношеності основних фондів: зменшення частки залишкової вартості основних засобів на 1% призведе до зростання рентабельності власного капіталу на 18%. Таким чином, оптимізуючи фінансову структуру капіталу та рівень технічного оснащення підприємств з урахуванням встановлених залежностей, маємо можливість впливати на загальний рівень конкурентоспроможності, змінюючи комплексний фінансовий показник оцінки конкурентоспроможності металургійних підприємств (формула 2)

$$I_k = \sqrt{\left(1 + \frac{I_{ep}}{I_{eer}}\right)^2 + \left(1 + \frac{I_{ef}}{I_{eer}}\right)^2 + \left(1 + \frac{P_{вк}}{P_{евк}}\right)^2} \quad (2)$$

де I_{ep} – індекс економічного росту

I_{ef} – індекс ефективності використання ресурсів

$P_{вк}$ – рентабельність власного капіталу

$I_{eer}, I_{eer}, P_{евк}$ – еталонні значення відповідних показників

Представлений комплексний показник розраховується методом середньозважених величин. Визначення одиничних показників по кожній групі експертним шляхом є доволі трудомістким і суб'єктивним методом розрахунку. Саме тому оцінка одиничних показників, що увійшли до розрахунку комплексного, здійснюється методом порівняння цих значень із еталонними. Враховуючи значну залежність металургійної промисловості від світової кон'юнктури ринку, за еталонні значення доцільно брати апробовані світовою практикою оптимальні значення відповідних показників або показники по аналогічним підприємствам – світовим лідерам у сегменті виробництва сталевих труб

Вихідні дані для розрахунку індексу економічного росту та його значення представлені в табл. 3.

Результати розрахунків комплексного фінансового показника конкурентоспроможності ПАТ «Нижньодніпровський трубопрокатний завод», ПАТ «Новомосковський трубний завод», ПАТ «Дніпропетровський трубний завод» представлені в табл. 4[1,2].

Таблиця 3

Розрахунок індексу економічного росту [1]

Показник	Підприємство					
	НТЗ		НМТЗ		ХТЗ	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Індекс продуктивності праці	1,239	0,649	1,685	0,734	1,387	1,552
Індекс фондівдачі	1,191	0,292	1,249	0,215	0,894	1,395
Індекс чисельності працівників	0,979	0,782	0,826	0,777	0,869	0,834
Індекс основних фондів	1,018	1,740	1,115	2,650	1,349	0,928
Індекс економічного росту	1,482	0,139	2,840	0,539	1,057	2,799

Таблиця 4

Аналіз складових комплексного фінансового показника конкурентоспроможності підприємств

Показник	Підприємство					
	НТЗ		НМТЗ		ХТЗ	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Індекс економічного зростання	1,482	0,139	2,840	0,539	1,057	2,799
Індекс ефективності використання виробничих ресурсів	-0,430	-0,209	-0,999	-0,942	-0,384	-0,235
Рентабельність власного капіталу	-0,060	-0,120	-0,458	-0,038	0,559	0,371
Комплексний показник результатів фінансової діяльності (комплексний фінансовий показник конкурентоспроможності)	3,689	1,722	4,255	2,477	5,587	4,877

У ході дослідження існуючих методичних підходів щодо оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств було виявлено, що відсутній комплексний підхід до її оцінки. Крім того, існуючі методики основані переважно на експертних оцінках, а питанням фінансової складової оцінки рівня конкурентоспроможності приділяється недостатньо уваги. З метою удосконалення методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності металургійних підприємств запропонована інтегральна кількісна оцінка рівня конкурентоспроможності, що базується на показниках відповідності вимогам ринку, науково-технічного рівня виробництва та його фінансово-господарської діяльності. Використання інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності металургійних підприємств та аналіз її фінансової складової дозволить виробникам приймати ефективні тактичні й стратегічні рішення, зорієнтовані передусім на вимоги ринку, споживача та потенціал підприємства, що у майбутньому має забезпечити підвищення рівня їх конкурентоспроможності.

Запропонований у роботі інтегральний показник оцінки фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств базується на показниках: індексу економічного росту, індексу ефективності використання ресурсів, рентабельності власного капіталу. Методика розрахунку цих показників вважається загальновідомою, а визначення їх еталонних значень є предметом подальших наукових розробок.

У ході дослідження визначено взаємозв'язок рентабельності власного капіталу від основних фінансових показників, що були відібрані на основі кореляційного аналізу. Отримана економіко-математична регресійна модель залежності рентабельності власного капіталу, як основного критерію оцінки фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств від фінансових показників їх діяльності, дозволить визначити пріоритетні на-

прями фінансової стратегії підвищення конкурентоспроможності. Таким чином, основою покращення рівня конкурентоспроможності металургійних підприємств України має бути: розробка програм щодо залучення фінансових ресурсів з метою оновлення основних фондів; використання моделей, що дозволяють проводити аналіз перспектив розвитку виробничих потужностей; удосконалення амортизаційної політики підприємства в умовах застарілої технічної бази та високого ступеню зносу металургійного обладнання.

В умовах глобалізації виробництва та торгівлі, а також створення економіки, інтегрованої у світове господарство, першочерговим завданням товаровиробників має бути формування такої стратегії підприємства, яка б забезпечувала максимально ефективне управління його конкурентоспроможністю.

Література

1. Система розкриття інформації // [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>.
2. Сайт огляду основних тенденцій розвитку металургійної галузі країн // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.metaltorg.ru/analytics>.

Рекомендовано до друку:
д.е.н., проф. Галушко О.С., 20.06.2011 р.

Надійшла до редакції:
24.06.2011 р.